

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО**

ЗАГИНЕЙ ЗОЯ АПОЛЛІНАРІЇВНА

УДК 343.214

ГЕРМЕНЕВТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії прокуратури України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
НАВРОЦЬКИЙ Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального права
та кримінології.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
академік НАПрН України
ГУТОРОВА Наталія Олександрівна,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
директор;

доктор юридичних наук, професор
МИСЛИВИЙ Володимир Андрійович,
Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут»,
професор кафедри публічного права
факультету соціології і права;

доктор юридичних наук, професор
МУЗИКА Анатолій Ананійович,
Державний науково-дослідний інститут
МВС України,
провідний науковий співробітник.

Захист відбудеться «25» травня 2016 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 в Інституті держави і права імені В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «22» квітня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук**

О.О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамізм кримінального законодавства України є невід'ємним атрибутом сучасного нормотворчого процесу. Безсистемне внесення змін у КК України породжує законодавчу інфляцію у кримінально-правовій сфері, зумовлює недосконалість нормотворчої техніки, а відтак, незрозумілість окремих кримінально-правових приписів. Оскільки йдеться про репресивну галузь права, то текст кримінального закону України має бути виписаний настільки філігранно точно, щоб не допускати можливості довільної інтерпретації нормативного змісту цього закону. виправити відповідну ситуацію може зміна підходів як до створення тексту кримінального закону України, так і до їх розуміння і тлумачення. У зв'язку з цим перед науковцями постають проблеми, які неможливо розв'язати без філософського рівня аналізу кримінального законодавства України. Останнім часом вчені-криміналісти здійснюють пошук наукового методу, здатного комплексно вирішити відповідне питання. Одним із них є герменевтичний метод, який донедавна фактично був невитребуваним правничою наукою, а тим більше правозастосовною практикою.

Актуальність дослідження герменевтики кримінального закону України обумовлюється низкою факторів. По-перше, належністю кримінально-правових норм до своєрідних символів, які об'єктивуються у статтях КК України за допомогою засобів, прийомів і правил нормотворчої техніки. По-друге, можливістю з'ясування нормативного змісту кримінально-правового припису на підставі герменевтичного тлумачення відповідної норми. По-третє, важливістю об'єднання розуміння і тлумачення, які є елементами герменевтики, в єдиному процесі пізнання нормативного змісту кримінального закону України. По-четверте, важливістю правової та антикорупційної експертизи, які мають здійснюватися з урахуванням правил герменевтики. По-п'яте, міждисциплінарним характером герменевтики, яка дає змогу врахувати досягнення інших наук (зокрема, загальної теорії права, філософії, логіки, лінгвістики, текстології). По-шосте, ґрунтовним філософським підґрунтям герменевтики, що перетворює її на надійний фундамент правоінтерпретаційної діяльності у галузі кримінального права.

У кримінально-правовій доктрині поки що не розроблено цілісного вчення про герменевтику кримінального закону України, немає і наукових праць із відповідної проблематики. Відтак, представлена робота є першим комплексним дослідженням герменевтики кримінального закону України, в якому зроблено спробу сформулювати концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права, яка охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України, текст цього закону як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення

нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту.

Робота ґрунтується на філософських підходах до герменевтики, результатах попередніх наукових досліджень юридичної герменевтики та суміжних проблем у працях як теоретиків права, так і вчених-криміналістів. Так, у дисертації використано праці Августина Аврелія, Гуго Гроція, Вільгельма Ділтея, Фрідріха Шлейєрмахера, Мартіна Гайдеггера, Ганса-Георга Гадамера, Еміліо Бетті, Поля Рікера.

У юридичній науці проблемам герменевтики присвячені, зокрема, наукові праці таких вчених, як: С.С. Алексєєв, М.М. Амельченко, О.М. Атарщикова, В.М. Баранов, С.В. Бобровник, Є.В. Васьковський, Н.О. Власенко, Ю.Л. Власов, М.М. Вопленко, О.М. Гермашев, М.А. Гредескул, Т.В. Губанова, М.Л. Давидова, Т.О. Дідич, Т.В. Дружиніна-Сендецька, В.Є. Жеребкін, Д.А. Керімов, В.М. Косович, Л.А. Луць, І.Ю. Настасяк, А. Нашиц, А.С. Піголкін, О.Є. Писаревський, П.М. Рабінович, М.О. Теплюк, Ю.М. Тодика, В.Ю. Туранін, О.Ф. Черданцев, Д.В. Чухвичев, Ю.С. Шемшученко, Г.Г. Шмельова, О.Н. Ярмиш.

У теорії кримінального права проблема герменевтики кримінального закону розглядається фрагментарно. Комплексно відповідну проблематику досліджувала О.М. Пичова, яка захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2005 рік) та за результатами цієї роботи опублікувала монографію (2006 рік). Окремим аспектам герменевтики кримінального закону присвятили свої наукові праці такі вчені-криміналісти, як: П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, О.І. Бойко, І.Н. Бокова, В.І. Борисов, Л.П. Брич, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, А.В. Іванчин, О.О. Кваша, О.О. Книженко, О.В. Кобзева, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, М.Б. Кострова, Л.Л. Кругліков, Н.Ф. Кузнєцова, С.Я. Лихова, Н.О. Лопашенко, П.І. Люблінський, М.І. Мельник, В.А. Мисливий, Б.А. Міренський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.І. Панов, К.К. Панько, О.В. Пичова, В.В. Пітецький, Ю.А. Пономаренко, А.І. Ситнікова, В.Я. Тацій, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, С.Д. Шапченко, М.Д. Шаргородський, О.С. Шляпочников, В.Ф. Щепельков, Г.З. Яремко, Н.М. Ярмиш та інші.

Однак у наукових дослідженнях цих науковців герменевтика не розглядається як конкретно-науковий метод у галузі кримінального права, не вироблено загальних підходів до окресленої проблеми. Зокрема, недослідженими або малодослідженими залишаються питання про співвідношення герменевтики та тлумачення кримінального закону України, застосування окремих засобів, прийомів і правил для створення кримінально-правових норм, тексту кримінального закону України та його текстологічних особливостей, проведення його правової експертизи, у тому числі й антикорупційної, інтерпретації переліків, оцінних кримінально-правових понять тощо. Таким чином, можна констатувати,

що стан розробки проблеми герменевтики кримінального закону України не відповідає вимогам сьогодення, що зумовлює актуальність і важливість обраної для дослідження теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом Національної академії прокуратури України в межах напряму наукових досліджень «Правові основи діяльності органів прокуратури України та їх реалізація в національному законодавстві» (номер державної реєстрації 011U004001).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є створення концепції герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права.

Для досягнення зазначеної мети були сформульовані такі *задачі*:

- визначити генезу та методологію дослідження герменевтики кримінального закону України;
- з'ясувати істотні ознаки герменевтики кримінального закону України як виду юридичної герменевтики, а також її основні принципи;
- виявити особливості розуміння та тлумачення як елементів герменевтики кримінального закону України;
- проаналізувати значення нормотворчої техніки у галузі кримінального права, її окремих засобів та прийомів (юридичних конструкцій, законодавчих дефініцій, приміток) для герменевтики кримінального закону України;
- встановити значення формування кримінально-правових понять для герменевтики кримінального закону України, визначити принципи утворення його поняттєвого апарату;
- з'ясувати поняття тексту кримінального закону України, а також його текстологічні особливості;
- встановити важливість і доцільність використання латентності та (або) інформаційної надмірності тексту кримінального закону України, а також його змістовної еквівалентності;
- виявити особливості герменевтики переліків (вичерпних і відкритих) тексту кримінального закону України;
- визначити особливості герменевтики оцінних кримінально-правових понять.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час тлумачення та розуміння кримінального закону України.

Предмет дослідження – герменевтика кримінального закону України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів філософського, загальнонаукового та конкретно-наукового рівнів дослідження. Методи дослідження обрано з урахуванням мети та задач наукової роботи, а також об'єкта і предмета дослідження.

Теоретико-методологічну основу дисертації становить герменевтичний підхід до дослідження проблеми тексту кримінального

закону України, особливостей його формування, тлумачення і розуміння. Його центральною ідеєю є те, що герменевтика кримінального закону України є конкретно-науковим методом у галузі кримінального права, що охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України, текст цього закону як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту.

Комплексний характер дослідження обумовлений багатоаспектністю його задач, у процесі вирішення яких використовувалися методологія та теоретичні розробки, вироблені в інших сферах гуманітарних знань. Тому методологічне підґрунтя становлять положення діалектики, онтології, аксіології, гносеології, логіки, загальної семантики, текстології. У дисертації використано наведені далі основні методи наукового дослідження. *Діалектичний метод* було застосовано для дослідження тексту кримінального закону України у розвитку та взаємозв'язку, а також формулювання висновків і пропозицій. *Догматичний метод* взято за основу під час вивчення проблем герменевтики кримінального закону України в усіх розділах дисертації, він став у нагоді під час визначення змісту понять, тлумачення нормативного змісту окремих статей кримінального закону України. *Системно-структурний метод* використано для характеристики герменевтики кримінального закону України, поняттєвого апарату КК України, а також інших питань, які входять у предмет дисертаційного дослідження. *Формально-логічний метод* слугував виявленню шляхів формування кримінально-правових понять та їх значення для герменевтики кримінального закону України, а також для характеристики основних категорій його тексту. *Порівняльно-правовий метод* надав можливість дослідити окремі проблеми побудови тексту кримінальних законів зарубіжних держав, зокрема розміщення у них законодавчих дефініцій. *Історико-правовий метод* сприяв передусім вивченню питань становлення та розвитку юридичної герменевтики, її основних положень. *Метод аналізу та синтезу* слугував виокремленню й характеристиці таких засобів і прийомів нормотворчої техніки, як юридичні конструкції, законодавчі дефініції та примітки статей. Також цей метод було застосовано для характеристики окремих логічних операцій під час формування кримінально-правових понять. *Метод моделювання* дав змогу сформулювати пропозиції до КК України й інших нормативно-правових актів.

Науково-теоретичним підґрунтям роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних учених в галузі кримінального права, кримінології, загальної теорії права, філософії, юридичної лінгвістики, текстології, філології, логіки, а також нормативно-правові та міжнародно-правові акти, судові рішення. Так, у дисертації було вивчено і проаналізовано вибірково вироки, прийняті судами у різних регіонах України протягом 2012–2015 років (усього понад 500 вироків).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дисертації вперше здійснено дослідження герменевтики кримінального закону України, на підставі чого було обґрунтовано концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу в галузі кримінального права. Наукову новизну дисертації становлять такі основні положення:

вперше:

1) обґрунтовано концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу в галузі кримінального права, яка охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України, текст цього закону як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту. Під герменевтикою кримінального закону України запропоновано розуміти систему елементів (розуміння та тлумачення), що має на меті встановлення нормативного змісту кримінального закону України, об'єктом якої є текст і контекст, а предметом – текст кримінального закону України;

2) виокремлено й охарактеризовано принципи формування поняттєвого апарату КК України, до яких віднесено принципи цілісності, структурності, ієрархічності, взаємодії з мікро- та макросередовищем;

3) встановлено значення для формування поняттєвого апарату КК України та герменевтики виду логічної операції, за допомогою якої утворено кримінально-правове поняття;

4) запропоновано ввести у науковий обіг поняття «просторові терміни», які описують просторові характеристики певного явища та можуть бути динамічними і статичними. Значення статичних термінів, що використовуються у тексті кримінального закону України, не може описуватися та інтерпретуватися із використанням динамічних просторових характеристик;

5) під відкритими переліками тексту кримінального закону України запропоновано розуміти один із прийомів абстрактно-казуїстичного формулювання тексту цього закону, що має орієнтовний або умовно-орієнтовний характер і складається з одиниць переліку (конкретизуючого (конкретизуючих) та узагальнюючого термінів (термінологічних зворотів);

6) запропоновано підхід щодо розуміння змістовної еквівалентності тексту кримінального закону України, під якою розуміється така його властивість, яка характеризується рівнозначністю тексту кримінального закону України з його нормативним змістом, а також між інтерпретацією та цим нормативним змістом. Основними недоліками тексту кримінального закону України, що порушують його змістовну еквівалентність, є латентність та інформаційна надмірність;

7) встановлено значення кримінально-правової норми для розуміння нормативного змісту інших нормативно-правових актів. Зокрема, для розуміння норми Податкового кодексу України (ПК України) щодо

оподаткування «кримінальних доходів» (п. 164.2.12 ч. 164.2 ст. 164). Запропоновано привести у відповідність термінологію ПК України та КК України в частині найменування предмета оподаткування (хабар) і предмета злочину (неправомірна вигода); визначено коло злочинів, у результаті вчинення яких кошти або майно (нематеріальні активи) вважаються викраденими та є об'єктом оподаткування; запропоновано авторську редакцію відповідної норми ПК України;

удосконалено:

8) розуміння поняття кримінального закону України як закону, який містить кримінально-правові норми. Це поняття в разі запровадження інституту кримінальних проступків у законодавство України охоплюватиме такі елементи, як «закон про кримінальну відповідальність» та «закон про кримінальні проступки». Обґрунтовано наявність первинного кримінального закону України та вторинних кримінальних законів України;

9) визначення поняття тексту кримінального закону України як офіційного письмового документа, який у знаковій формі фіксує нормативний зміст кримінального закону України, складається зі статей, розділів, частин, об'єднаних спільним предметом і методом правового регулювання, а також лінгвістичними та логічними зв'язками. Виокремлено й охарактеризовано такі текстологічні особливості тексту кримінального закону України, як темпоральність і локальність;

10) розуміння нормотворчої техніки кримінального закону України як методики об'єктивації кримінально-правової норми у його тексті за допомогою системи засобів, прийомів і правил, що використовуються для адекватного вираження нормативного змісту та з метою забезпечення якості кримінального закону України;

11) визначення поняття «примітки статей КК України», під якими запропоновано розуміти засіб нормотворчої техніки, що має обов'язковий і нормативний характер, конкретизує кримінально-правовий припис та застосовується разом зі статтею КК України;

12) правила герменевтики чинності кримінального закону України залежно від того, у який спосіб сформульовано способи набрання та втрати чинності таким законом. Встановлено, що результат герменевтики кримінального закону України зазвичай має переживаючу юридичну силу щодо самих цих законів;

13) розуміння нормативного змісту територіального принципу чинності кримінального закону України у просторі. Визначено, що інтерпретація положень ст. 6 КК України може мати місце з урахуванням не лише міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а й інших законів України, зокрема Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України». Запропоновано авторську редакцію ст. 6 КК України;

14) пропозицію про доцільність розмежування понять «корупціогенність тексту кримінального закону України» як потенційної можливості корупційної поведінки суб'єкта, який застосовує цей закон, та «корупціогенні фактори» як причини вчинення корупційних правопорушень, що не обов'язково пов'язані з корупціогенністю тексту кримінального закону України;

15) підходи щодо тлумачення відкритого переліку, який закінчується узагальнюючим термінологічним зворотом «інші тяжкі наслідки». Якщо інші тяжкі наслідки поєднуються лише з такою шкодою, як смерть особи або загибель людей, а також шкодою здоров'ю потерпілого, то в обсяг цього поняття включається заподіяння потерпілому лише фізичної шкоди. Якщо інші тяжкі наслідки поєднуються не лише зі шкодою життю потерпілого, то в обсяг цього поняття може включатися шкода будь-якого характеру;

16) розуміння оцінного кримінально-правового поняття як поняття з невизначеним змістом, що фіксує найбільш загальні ознаки кримінально-правових явищ, предметів, зумовлює необхідність конкретизації його змісту суб'єктами, які інтерпретують та (або) застосовують кримінальний закон України;

дістали подальшого розвитку:

17) правила герменевтики основних, кваліфікованих і привілейованих складів злочинів залежно від числа іменника (однини або множини), що використовується для позначення предмета та (або) потерпілого, виду сурядного сполучника (розділового чи єднального) у нормативних реченнях, а також розуміння ознак кваліфікованого складу злочину з урахуванням виду основного складу злочину (формальний, матеріальний або усічений);

18) правила герменевтики формальних, матеріальних та усічених складів злочинів залежно від вживання віддієслівних іменників доконаного або недоконаного видів, а також особливостей їх формулювання у диспозиціях статей КК України;

19) правила герменевтики кримінального закону України за допомогою законодавчих дефініцій залежно від виду останніх (родовидові, синтетичні, казуїстичні), а також з урахуванням видів переліків, що використовуються законодавцем у визначенні, легальних дефініцій, уміщених в інших нормативно-правових актах;

20) характеристика особливостей герменевтики кримінального закону України за допомогою відкритих переліків залежно від взаємного впливу значення конкретизуючих термінів (термінологічних зворотів) та узагальнюючих понять;

21) підходи до структури кримінально-правової норми як норми-припису та логічної норми. Кримінально-правова норма як норма-припис складається з гіпотези та диспозиції (норма Загальної частини КК України) або з диспозиції та санкції (норма Особливої частини КК України), а як

логічна норма – з гіпотези, диспозиції та санкції. Підтримано науковий підхід до використання таких термінологічних зворотів, як «диспозиція у статті» та «санкція у статті», які описують елементи норми-припису, а «гіпотеза правової норми», «диспозиція правової норми», «санкція правової норми» – елементи логічної кримінально-правової норми;

22) пропозиції щодо вдосконалення окремих норм інституту співучасті у злочині. Зокрема, про виокремлення у ст. 31 КК України умов добровільної відмови співвиконавця злочину в окрему частину та встановлення її обов'язковою умовою успішність діянь співвиконавця; доцільність розуміння попередньої змови групи осіб як співвиконавства;

23) з'ясування нормативного змісту кримінально-правових норм, у яких передбачається кримінальна відповідальність за окремі корупційні злочини, а також злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: щодо строків давності у разі вчинення корупційних злочинів, кримінальної відповідальності арбітражних керуючих і медичних працівників, чинності ст. 366¹ КК України «Декларування завідомо неправдивої інформації», кримінальної відповідальності за кваліфікований вид перевищення влади або службових повноважень, змісту понять «публічні послуги», «підкуп», «обіцянка неправомірної вигоди», «пропозиція неправомірної вигоди», «істотна шкода», «тяжкі наслідки», а також посадових осіб іноземних держав, посадових осіб міжнародних організацій;

24) розуміння змісту такого кримінально-правового поняття, як примушування, яким запропоновано визнавати застосування впливу на свідомість особи, яка здатна проявляти волю, шляхом погроз або у поєднанні з фізичним насильством, якщо в особи немає іншого варіанта поведінки і вона сама виконує ті дії, які від неї вимагають; сформульовано редакцію ст. 40 КК України «Фізичне насильство або примушування»; наведено відмінні ознаки між поняттям «примушування» та «спонукання»;

25) тлумачення ознак виправданого ризику як обставини, що виключає злочинність діяння (ст. 42 КК України), складовими якого є ймовірність і невизначеність. Ризик може вважатися виправданим тоді, коли особа вжила достатніх заходів для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на підставі аналізу тексту КК України, теорії кримінального права і судової практики пропонуються рекомендації щодо герменевтики кримінального закону України. Рекомендації, напрацьовані автором під час підготовки дисертаційного дослідження, можуть бути використані у:

– нормотворчій діяльності – для належного використання засобів, прийомів і правил нормотворчої техніки при формулюванні кримінально-правових норм (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 30 листопада 2015 року № 04-18/12-3135);

– практичній правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики реалізації кримінально-правових норм (акт впровадження наукових розробок у діяльність Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 листопада 2015 року № 223-2173/0/4-15; акт впровадження наукових розробок у діяльність Генеральної прокуратури України від 6 жовтня 2015 року);

– навчальному процесі – для підготовки підручників і посібників з кримінального права та викладання як цієї навчальної дисципліни, так і окремих спеціальних курсів (акт впровадження наукових розробок у навчальний процес Національної академії прокуратури України від 29 травня 2015 року);

– науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення проблеми герменевтики кримінального закону України, а також суміжних кримінально-правових проблем (акт впровадження наукових розробок у наукову діяльність Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України від 29 травня 2015 року).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані в дисертації положення і висновки ґрунтуються на власних дослідженнях. Ідеї та розробки, що належать співавторам публікацій за темою дисертації, використано з посиланнями. В опублікованих у співавторстві чотирьох наукових працях особистим внеском здобувача є власні теоретичні розробки виявлення недоліків нормотворчої техніки щодо формулювання істотної шкоди у ст. 367 КК України, а також пропозицій стосовно їх усунення, характеристики істотної шкоди у складі службової недбалості крізь призму оцінних понять; дослідження значення такої логічної операції утворення кримінально-правових понять, як аналіз і характеристика її значення для герменевтики кримінального закону України, вирішення питань про зворотню дію кримінального закону України у випадку, коли кримінально-правові поняття утворюються за допомогою аналізу; визначення загального розуміння поняття «нормотворча техніка», аналіз юридичних конструкцій спеціальних суб'єктів злочину в ст.ст. 371–374, 380–381, 387 КК України, а також засобів нормотворчої техніки, що використовуються для конструювання диспозиції ст. 371 КК України; характеристика деяких ознак житла, зокрема, наявність між окремими приміщеннями будівлі внутрішніх сполучень (проходів) та застосування правил тлумачення для формулювання поняття «житло» у кримінальному праві України.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації були оприлюднені на: 1) міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Право і лінгвістика» (м. Сімферополь–Ялта, 18–21 вересня 2003 року); «Проблеми коментування кримінального закону» (м. Львів, 2–3 квітня 2004 року); «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 13–15 квітня 2007 року); «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку»

(м. Косів Івано-Франківської області, 27 січня – 31 січня 2008 року); «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 січня – 1 лютого 2010 року); «Правова політика Української держави» (м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 року); «Преступление и наказание: теоретическое моделирование, законодательное закрепление, правоприменительная практика» (м. Самара, Російська Федерація, 25–27 червня 2010 року); «Современное состояние и проблемы уголовного и уголовно-процессуального права, юридической психологии» (м. Волгоград, Російська Федерація, 13–14 грудня 2012 року); «Правонарушение и юридическая ответственность» (м. Тольятті, Російська Федерація, 13–14 листопада 2012 року); «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності» (м. Харків, 10–11 жовтня 2013 року); «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції» (м. Харків, 17 квітня 2014 року); «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 22 травня 2015 року); «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності» (м. Харків, 8–9 жовтня 2015 року); 2) міжнародних симпозіумах: «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві» (м. Львів, 12–13 вересня 2008 року); «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності» (м. Львів, 11–12 вересня 2009 року); «Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань» (м. Львів, 23–24 вересня 2011 року); «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 21–22 вересня 2012 року); «Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні» (м. Львів, 24–25 жовтня 2014 року); 3) всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні» (м. Алушта, 29 квітня – 1 травня 2010 року); «Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 січня – 1 лютого 2011 року); «Суспільство, правопорядок, злочинність: теоретичні та прикладні проблеми сучасної науки» (м. Миколаїв, 22 травня 2015 року); 4) інтернет-конференції: «Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні» (м. Київ, 28 листопада 2014 року); 5) міжвузівських науково-практичних конференціях: «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 18 жовтня 2013 року); 6) регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 13–14 лютого 2013 року); 7) конгресі з кримінального права: «Научные основы уголовного права и процессы глобализации» (м. Москва, Російська Федерація, 27–28 травня 2010 року); 8) слуханнях, що відбулися у Комітеті Верховної Ради з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності «Актуальні проблеми

вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України» (м. Київ, 29 вересня 2010 року).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в одній одноособовій монографії, двох розділах у колективних монографіях, 27 наукових статтях у фахових виданнях, із яких 21 – у фахових виданнях України, 6 – у виданнях іноземних держав (Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Молдова, Російська Федерація), 6 наукових статтях в інших виданнях України, 26 тезах доповідей на конференціях, семінарах, симпозіумах і слуханнях, а також у 158 термінах в юридичних енциклопедіях.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що включають двадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 636 сторінок, із них список використаних джерел (841 найменування) на 92 сторінках, додатки – на 176 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки вказаної тематики, сформульовано мету та задачі дослідження, його об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації результатів дисертації та кількості публікацій.

Розділ 1 «Концептуальні основи дослідження герменевтики кримінального закону України» складається з шести підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Методологія дослідження герменевтики кримінального закону України»* встановлено, що методологічними засадами дослідження герменевтики кримінального закону України є: положення діалектики, онтології, аксіології, гносеології, загальної семантики, лінгвістики, текстології, філології; закони діалектики, зокрема, закон переходу кількісних змін у якісні; філософсько-правові методи (діалектичний метод сходження від абстрактного до конкретного і, навпаки, від конкретного до абстрактного); загальнонаукові методи (зокрема, аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, порівняння). При цьому використовувалися такі емпіричні методи, як спостереження, вимірювання, порівняння, та теоретичні методи – діалектичний, загальнологічні (аналіз, синтез, класифікація, абстрагування, формалізація, індукція, дедукція, аналогія, моделювання).

На вибір методологічного інструментарію дослідження впливає вихідна ідея наукової парадигми герменевтики кримінального закону України. Нею є сформульована концепція герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу в галузі кримінального права, яка охоплює такі складові, як нормотворча техніка кримінального закону України, текст цього закону як предмет герменевтики, його

змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту.

У підрозділі 1.2 *«Історико-правові основи дослідження герменевтики кримінального закону України»* виокремлено та охарактеризовано три етапи герменевтики кримінального закону України. Перший етап – дорадянський, на якому герменевтика проходить розвиток від тлумачення та пояснення Біблії чи перекладу релігійних текстів (Аристотель, Ориген, Августин Аврелій та інші), зародження юридичної герменевтики (Гуго Гроцій, Фрідріх Карл фон Савіньї, Фрідріх Шлейєрмахер, М.А. Гредескул та інші) до її оформлення як самостійного напрямку наукових досліджень (Ганс-Георг Гадамер, Еміліо Бетті, Є.В. Васьковський та інші). На цьому етапі було вироблено філософське підґрунтя юридичної герменевтики, а її основними вихідними положеннями були, зокрема, такі: взаємозв'язок тексту з герменевтикою, в якому він розглядається як початкова точка на шляху розуміння автора; тлумачення (інтерпретація) – це єдиний пізнавальний процес, що має певні стадії; повнота розуміння тексту можлива лише при виробленні єдиних для автора й інтерпретатора правил його побудови й інтерпретації.

Протягом другого періоду – радянського, юридична герменевтика фактично не розвивалася, що було зумовлено насамперед застосуванням принципу свободи тлумачення та використанням аналогії. З огляду на це герменевтична проблематика юридичних текстів втратила актуальність, а її наукові розробки не здійснювалися. У вказаний період зароджується радянська теорія тлумачення (А.Б. Венгеров, С.І. Вільнянський, М.М. Вопленко, І.М. Грязін, П.Є. Недбайло, А.С. Піголкін, Ю.Г. Ткаченко, О.Ф. Черданцев, О.С. Шляпочников та інші). Здебільшого у працях цих науковців юридична герменевтика як комплекс розуміння і тлумачення правових текстів прямо заперечується як буржуазна.

Третій період – сучасний, який розпочався з моменту проголошення Україною незалежності і триває до сьогодні. У цей період відбувається «реанімація» герменевтичного знання у цілому та проблематики юридичної герменевтики зокрема. Окрім того, у межах її загальної розробки здійснюється розробка герменевтичного вчення щодо окремих галузей права (зокрема, герменевтики кримінального закону України).

Підрозділ 1.3 *«Герменевтика кримінального закону України як вид юридичної герменевтики»* містить обґрунтування виокремлення таких елементів герменевтики кримінального закону України, як тлумачення та розуміння. Водночас застосування до них не належить, а співвідноситься з герменевтикою як сутність і явище.

Виокремлено такі ознаки герменевтики кримінального закону України: її видами є текстова та контекстна герменевтика; мета герменевтики кримінального закону України полягає у розумінні його нормативного змісту, об'єктом є його текст і контекст, а предметом – текст кримінального

закону України. Герменевтику кримінального закону України визначено як сукупність її елементів (розуміння та тлумачення), що поділяється на види (текстуальну і контекстну), передбачає розуміння нормативного змісту кримінального закону України, об'єктом якої є текст та контекст кримінального закону України, а предметом – текст цього закону.

Підрозділ 1.4 «Тлумачення як елемент герменевтики кримінального закону України» містить аналіз тлумачення як елементу герменевтики кримінального закону України. Запропоновано визначення поняття «тлумачення кримінального закону України» як пізнавального, розумового процесу, спрямованого на розуміння (з'ясування, інтерпретацію) нормативного змісту кримінального закону України, а також його роз'яснення іншим суб'єктам, у результаті чого досягається розуміння відповідного змісту. Визначено співвідношення між тлумаченням та інтерпретацією кримінального закону України, а також між тлумаченням і конкретизацією його тексту.

Здійснено класифікацію тлумачення на види. Залежно від методу: лінгвістичне, логічне, системне, історичне. Залежно від суб'єкта: офіційне та неофіційне. Офіційне тлумачення кримінального закону України за сферою дії може бути нормативним і казуальним. Різновидами нормативного тлумачення є аутентичне (авторське) та легальне (делеговане). Неофіційне тлумачення залежно від рівня авторитетності суб'єктів, які його здійснюють, може бути буденним (непрофесійним) і професійним (компетентним). Професійне (компетентне) тлумачення охоплює наукове та практичне.

У підрозділі 1.5 «Розуміння як елемент герменевтики кримінального закону України» розкривається зміст цього елементу герменевтики, під яким запропоновано визнавати мисленеву діяльність суб'єкта, спрямовану на осмислення нормативного змісту тексту кримінального закону України на основі попередніх знань особи, а також результат такої діяльності, який полягає у власне розумінні або нерозумінні нормативного змісту цього закону. Розуміння розглядається як процес (осмислення) і результат (розуміння або нерозуміння нормативного змісту тексту кримінального закону України).

У підрозділі 1.6 «Принципи герменевтики кримінального закону України» під такими принципами запропоновано розуміти фундаментальні, імперативні, стабільні, орієнтуючі науково обґрунтовані положення, які утворюють систему та мають гносеологічний характер, забезпечуючи розуміння й тлумачення кримінального закону України. Виокремлено й охарактеризовано такі принципи герменевтики кримінального закону України, як законність, суб'єктивно-об'єктивний характер, контекстна інтерпретація та герменевтичне коло.

Розділ 2 «Засоби та прийоми побудови тексту кримінального закону України та їх значення для герменевтики» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Нормотворча техніка та її значення для герменевтики кримінального закону України» запропоновано дефініцію поняття «нормотворча техніка кримінального закону України», а також її елементів – засобів прийомів і правил. Ці елементи використовуються на двох рівнях: для об'єктивації нормативного змісту кримінально-правової норми та для технічного оформлення тексту кримінального закону України. Загальними засобами на цих двох рівнях є поняття, слова, словосполучення, терміни (термінологічні звороти), знаки пунктуації, словосполучення. Засобами нормотворчої техніки щодо об'єктивації нормативного змісту кримінального закону України є, зокрема: нормативні речення, законодавчі конструкції, законодавчі дефініції, переліки (вичерпні та відкриті), примітки, винятки, фікції, презумпції, аксіоми, фразеологізми, абревіатури, числівники, цифри. Засобами нормотворчої техніки щодо технічного оформлення тексту кримінального закону України є нумерація структурних частин, використання заголовків, поділ на частини, абзаци, виокремлення додатків, прикінцевих і перехідних положень тощо. Прийомами об'єктивації нормативного змісту кримінального закону України є: абстрактний (оцінний), казуїстичний (формальний) і змішаний абстрактно-казуїстичний (оцінно-формальний), прямий, бланкетний та відсильний, імперативний і диспозитивний, конкретизації та типології.

У підрозділі 2.2 «Юридичні конструкції та їх значення для герменевтики кримінального закону України» юридична конструкція кримінального закону України визначається як засіб нормотворчої техніки, що складається із системи взаємодіючих елементів, у яких фіксується певна комбінація ознак та (або) визначається їх зміст, використовується для моделювання та логічної побудови нормативного матеріалу кримінального закону України й сприяє тлумаченню і розумінню нормативного змісту цього закону. Виокремлено види юридичних конструкцій тексту кримінального закону України. Зокрема, залежно від об'єкта, який вони моделюють (загальні, родові, видові й конкретні; залежно від структурних частин КК України (конструкції Загальної та Особливої частин); залежно від частини тексту КК України (конструкція назви статті, кримінально-правового припису, примітки статті); залежно від ступеня тяжкості (конструкції основних, кваліфікованих і привілейованих складів злочинів); залежно від моменту закінчення злочинів (конструкції матеріальних, формальних та усічених складів злочинів).

Досліджено особливості конструкцій основних, кваліфікованих і привілейованих складів злочинів. Зокрема, зазначено, що в основних складах злочинів у різних статтях мають використовуватися однакові юридичні конструкції, а відповідні терміни (термінологічний зворот) – повинні мати однакове значення; якщо основний склад злочину матеріальний, то має використовуватися законодавча конструкція матеріального кваліфікованого складу злочину і, навпаки, якщо основний

склад злочину формальний та усічений, то повинна вживатися законодавча конструкція формального й усіченого кваліфікованого складу злочину.

Запропоновано правила герменевтики основних, кваліфікованих, привілейованих складів злочинів, серед яких такі: якщо предмет або потерпілий позначається терміном у множині, то відповідна ознака має розумітися як така, що стосується множинності предметів або потерпілих; якщо у диспозиції статті використовуються розділові сурядні сполучники, то злочин вважається закінченим з моменту вчинення одного суспільно небезпечного діяння чи настання одного суспільно небезпечного наслідку; якщо у диспозиції статті вживаються єднальні сурядні сполучники, то злочин вважається закінченим з моменту вчинення усіх суспільно небезпечних діянь чи настання усієї сукупності наслідків, що передбачені у кримінально-правовій нормі.

Проаналізовано особливості законодавчих конструкцій матеріальних, формальних та усічених складів злочинів. Зокрема, іменники, утворені від дієслів доконаного виду, використовуються для конструювання формальних складів злочинів, а іменники, утворені від дієслів недоконаного виду, – усічених складів злочинів; якщо одне суспільно небезпечне діяння позначене законодавцем віддієслівним іменником доконаного виду, то й для формулювання другого суспільно небезпечного діяння, що є конститутивною або кваліфікуючою ознакою складу злочину, також повинен використовуватися такий же іменник (і навпаки). Запропоновано правила герменевтики матеріальних, формальних та усічених складів злочинів.

Охарактеризовано законодавчі конструкції підкупу, загальнонебезпечних предметів (вибухові речовини та вибухові пристрої), часу вчинення злочину у диспозиції ч. 3 ст. 368⁴ КК України, кваліфікованого складу перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу. Визначено момент закінчення таких діянь, як втягнення, втягування, перешкоджання, примушення, виготовлення.

У підрозділ 2.3 «Законодавчі дефініції та їх значення для герменевтики кримінального закону України» під вказаними дефініціями розуміється закріплена у КК України частина кримінально-правової норми, яка має обов'язковий характер, в якій розкривається зміст кримінально-правового поняття (терміна) шляхом вказівки на його істотні ознаки та яка підлягає застосуванню разом із цією нормою. Виокремлено їх види (родовидові, синтетичні, казуїстичні), функції (гносеологічна, герменевтична, евристична, прогностична) та вимоги (співвідносність дефінієндума та дефінієндиса; повнота й лаконічність; зрозумілість; заборона «ганебного» кола; відсутність негативних характеристик).

Сформульовано концептуальні положення побудови термінологічного розділу КК України: визначення у ньому кримінально-правових, а в окремих випадках спеціалізованих і галузевих правових

понять (які використовуються у тексті кримінального закону України в іншому значенні); обмежена кількість законодавчих дефініцій; поняття, які можуть роз'яснюватися у термінологічному розділі, повинні принаймні тричі використовуватися у тексті Особливої частини КК України; розміщення розділу наприкінці Загальної частини (Розділ XV¹ «Визначення понять у цьому Кодексі»); структурними частинами розділу мають бути статті, які доцільно розташувати в алфавітному порядку (залежно від поняття, зміст якого у ній визначається).

Запропоновано основні правила герменевтики кримінального закону України за допомогою законодавчих дефініцій, основними з яких є такі: родовидові визначення передбачають встановлення як ознаки найближчого роду, так і видової ознаки; якщо легальне визначення складається з декількох самостійних відкритих переліків, то кожен із них інтерпретується окремо, а обмеження змісту одного відкритого переліку не поширюється на значення іншого; якщо у КК України не закріплено законодавчу дефініцію, то для встановлення змісту кримінально-правового поняття можуть застосовуватися легальні визначення інших нормативно-правових актів.

Визначено зміст таких понять, як транспортні засоби, іноземні посадові особи, посадові особи міжнародних організацій.

Підрозділ 2.4 «Примітки статей та їх значення для герменевтики кримінального закону України» присвячено визначенню цього поняття. Виокремлено такі види приміток статей КК України: залежно від того, у якій частині цього Кодексу вони передбачені (примітки статей Загальної частини та примітки статей Особливої частини КК України); залежно від поширення дії (загальні, комплексні, окремі, змішані примітки); за змістом (примітки-дефініції, примітки-критерії, примітки уточнення та примітки особливої дії); залежно від кількості самостійних частин (прості й складні примітки); за способом викладення (описові, відсильні та бланкетні примітки).

Виокремлено такі правила герменевтики за допомогою приміток статей КК України: якщо у примітках різних статей КК України закріплено неоднакові критерії для встановлення змісту однієї і тієї ж ознаки складу злочину, то визначати її нормативний зміст потрібно з урахуванням критерію, передбаченого у примітці тієї статті, яка підлягає застосуванню; якщо у примітках статей закріплюються дефініції понять, відмінні від їх інтерпретації у регулятивному законодавстві, то ці поняття повинні розумітися у кримінально-правовому значенні; якщо бланкетна примітка статті відсилає до нечинного нормативно-правового акта, то нормативний зміст не може визначатися як на підставі нечинного акта, так і того акта, який набрав чинності.

Розділ 3 «Текст кримінального закону України як предмет герменевтики та формування його поняттєвого апарату» складається з шести підрозділів.

Підрозділ 3.1 «Принципи формування поняттєвого апарату кримінального закону України» присвячено аналізу цих принципів. Під принципами формування поняттєвого апарату КК України запропоновано розуміти загальні положення, за допомогою яких відбувається створення модельних кримінально-правових понять та категорій, їх адекватне найменування за допомогою термінів (термінологічних зворотів) і визначення їх змісту в законодавчих дефініціях. Виокремлено й охарактеризовано такі принципи формування поняттєвого апарату КК України, як принципи цілісності, структурності, ієрархічності, взаємодії з мікро- та макросередовищем.

Встановлено зміст таких кримінально-правових понять, як збут, шантаж, позбавлення волі, охарактеризовано ознаки суб'єкта злочину, передбаченого у ст. 391 КК України.

У *підрозділі 3.2 «Логічні операції утворення кримінально-правових понять та їх значення для герменевтики»* обґрунтовано, що формування поняттєвого апарату здійснюється із використанням різноманітних логічних операцій, основними з яких є аналіз, узагальнення та обмеження. У роботі встановлено зв'язок між вказаними логічними операціями, що використовуються для утворення кримінально-правових понять, і герменевтикою кримінального закону України, а також вирішенням питання про зворотну дію цього закону.

Зокрема, у випадку аналізу кримінально-правових понять у поняттєвому апараті КК України з родових понять можуть утворюватися видові. При цьому, якщо у статті Особливої частини КК України, в якій використовується видове поняття, пом'якшується кримінальна відповідальність порівняно зі статтею, в якій вживається родове поняття, то потрібно здійснювати перекваліфікацію діянь особи за статтею, яка містить видове поняття; якщо за допомогою видового поняття описуються ознаки одного складу злочину, а ознаки іншого складу злочинів – за допомогою родового поняття, то кваліфікація діяння особи за статтею, яка містить родове поняття, не допускається.

Проаналізовано використання логічної операції аналізу для утворення такого поняття, як «арбітражний керуючий», логічної операції узагальнення для описання спеціального суб'єкта злочину, передбаченого у ст. 354 КК України (працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особа, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), логічної операції обмеження під час формулювання такого спеціального суб'єкта злочину, як особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Наведено розуміння понять «професійна діяльність», «публічні послуги», правила кваліфікації «пасивного» підкupu медичного працівника.

У *підрозділі 3.3 «Поняття тексту кримінального закону України та його текстологічні особливості»* визначається поняття «кримінальний закон України» як закон, який містить кримінально-правові норми.

Запропоновано такі правила включення вторинних кримінальних законів у первинний: нова стаття має бути поміщена там, де знаходиться норма, споріднена з нею за змістом; законодавець повинен послідовно використовувати додаткові символи (цифри або літери).

Визначено дефініцію поняття «текст кримінального закону України». Виявлено такі основні недоліки його композиційно-стилістичних особливостей: поділ Загальної та Особливої частин КК України на розділ без подальшого їх членування на глави; однакове композиційне оформлення основних та кваліфікованих складів злочинів, коли в останньому випадку законодавець не виділяє кваліфікуючі ознаки в окремі абзаци із самостійним цифровим позначенням. Запропоновано шляхи їх виправлення.

Підрозділ 3.4 «Темпоральність тексту кримінального закону України» розкриває розуміння цієї категорії тексту кримінального закону України. Темпоральність відображає об'єктивний час у тексті цього закону та проявляється як чинність кримінального закону України у часі, правові строки, визначення часу вчинення злочину, а також темпоральні оцінні поняття, повторюваність і тривалість.

Показано відмінність між набранням чинності та введенням у дію кримінального закону України. Проаналізовано особливості набрання чинності й уведення в дію ст. 366¹ КК України «Декларування завідомо неправдивої інформації».

Запропоновано вдосконалення способів формулювання набрання чинності кримінальним законом України: «цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування»; формулювання такого способу набрання чинності законом України, яким вносяться зміни у КК України, як «з моменту, вказаного у самому законі» (якщо це відбувається з моменту набрання чинності або іншими нормативно-правовими актами (законами та кодексами), або міжнародними договорами): «цей Закон набирає чинності з наступного дня після дня набрання чинності [іншим нормативно-правовим актом або міжнародним договором]».

Виокремлено правила герменевтики набрання чинності та втрати чинності кримінальним законом України. Запропоновано доповнити КК України ст. 2¹ «Порядок обчислення строків у цьому Кодексі».

Підрозділ 3.5 «Локальність тексту кримінального закону України» присвячено дослідженню цієї категорії тексту кримінального закону України. Локальність проявляється як простір кримінального закону України, сукупність його одиниць (статей, розділів, частин, заголовків), чинність кримінального закону України у просторі, місце вчинення злочину, характеристика окремих видів покарань, а також описання окремих ознак складів злочинів за допомогою просторових динамічних і статичних термінів (термінологічних зворотів).

Охарактеризовано поняття «територія України» та об'єкти, які не належать до території України, однак на які поширюється юрисдикція

нашої держави крізь призму міжнародних документів та національного законодавства, що регламентує режим тимчасово окупованої території України. Запропоновано ввести у науковий обіг поняття «просторові терміни», які поділяються на статичні й динамічні.

Запропоновано відмежування предмета злочину від місця його вчинення; понять «перевезення», «перенесення», «пересилання»; темпоральних і просторових характеристик таких діянь, як пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди.

У підрозділі 3.6 «Правова та антикорупційна експертизи як діяльність щодо виявлення недоліків тексту кримінального закону України» показано взаємозв'язок і взаємообумовленість двох видів галузей юридичних знань: нормотворчої техніки (з одного боку) та герменевтики (з другого боку). Внесено пропозицію щодо виокремлення однією з функцій правових експертиз тексту кримінального закону України герменевтичну функцію.

На думку дисертанта, антикорупційна експертиза є раннім засобом протидії корупції. Запропоновано розмежовувати корупціогенність тексту кримінального закону України та корупціогенні фактори. Корупціогенність кримінально-правових норм може бути спричинена недбалим ставленням законодавця до прийомів, засобів і правил нормотворчої техніки під час їх створення. Проаналізовано можливість виникнення корупціогенності тексту кримінального закону України у випадку порушення вимог щодо використання у ньому винятків (наприкладі неможливості звільнити засудженого за вчинення корупційного злочину від відбування покарання з випробуванням).

Розділ 4 «Герменевтика кримінального закону України та змістовна еквівалентність його тексту» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 4.1 «Поняття та основні недоліки змістовної еквівалентності тексту кримінального закону України» запропоновано поняття змістовної еквівалентності тексту кримінального закону України і його недоліків – латентності й інформаційної надмірності.

Під латентністю тексту кримінального закону України розуміється зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками невідповідність між нормативним змістом і його текстом, що обумовлює наявність у ньому прихованої інформації. А під інформаційною надмірністю – зумовлена об'єктивними та суб'єктивними чинниками невідповідність між нормативним змістом і текстом кримінального закону України, за якої його нормативний зміст є вужчим, ніж відповідний текст, а одна частина тексту кримінального закону України має той же нормативний зміст, що й інша.

Виявлено та охарактеризовано як позитивні, так і негативні прояви цих властивостей змістовної еквівалентності тексту кримінального закону України. Зокрема, позитивними проявами латентності, на думку автора, є конструювання бланкетних диспозицій статей, якщо та чи інша ознака однозначно впливає з інших ознак складу злочину, що текстуально

закріплені у диспозиції статті тощо, а негативними, зокрема, – використання відкритих переліків; неврахування законодавцем особливостей тих випадків, на які він поширюється; невідображення повною мірою у статті відповідної ознаки; використання у КК України термінів (термінологічних зворотів), які не мають у ньому легальних дефініцій, а також якщо для них не передбачено контекстні (неявні) визначення.

Крізь призму латентності й інформаційної надмірності проаналізовано значення термінів «примушування», «спонукання», «адміністрація установи виконання покарань», визначено розуміння суб'єкта порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, умов добровільної відмови співвиконавців злочину, попередньої змови групи осіб.

У підрозділі 4.2 «*Особливості герменевтики вичерпних переліків тексту кримінального закону України*» виявлено, зокрема, такі особливості її здійснення: вичерпний перелік складається з узагальнюючого поняття та одиниць переліку, які визначають його загальний зміст, водночас ці одиниці характеризуються своїм особливим змістом; інтерпретація вичерпних переліків ґрунтується на принципі герменевтичного кола, коли відбувається поступове сходження від окремого (змісту одиниць переліку) до загального (змісту узагальнюючого поняття); вичерпні переліки повинні інтерпретуватися в їх текстуальному значенні, тобто контекстуальна герменевтика до них, як правило, не застосовується.

Проаналізовано вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання, злочинів, за вчинення яких не застосовується давність, державних діячів. На підставі цього запропоновано дефініцію вказаних понять, а також поширення правила про незастосування давності на випадки вчинення злочинів терористичної спрямованості (ст.ст. 258, 258³, 258⁵ КК України) і недоцільність його поширення на корупційні злочини.

У підрозділі 4.3 «*Особливості герменевтики відкритих переліків тексту кримінального закону України*» наведено авторське визначення цього поняття. Відкриті переліки тексту Загальної частини КК України можуть бути потенційними та фактичними. Переліки тексту Особливої частини КК України є лише фактичними. Останні, відповідно, поділяються на кілька видів. Зокрема, залежно від того, які ознаки складів злочинів описуються: переліки, що описують ознаки об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони; залежно від характеру відкритих переліків: орієнтовні переліки; умовно-орієнтовні переліки.

Запропоновано основні та додаткові правила герменевтики кримінального закону України за допомогою відкритих переліків. Основними правилами є такі: зміст конкретизуючих термінів впливає на визначення змісту узагальнюючих понять; конкретизуючі поняття відкритого переліку у тексті однієї статті можуть використовуватися для

встановлення нормативного змісту такого ж узагальнюючого поняття відкритого переліку у тексті іншої статті; відкриті переліки у межах одного розділу повинні тлумачитися однаково. Сформульовано такі додаткові правила герменевтики за допомогою відкритих переліків: відкриті переліки, що позначені однаковими термінами, повинні розумітися в одному і тому ж значенні; конкретизуючі поняття відкритого переліку, названі у тексті однієї статті, можуть слугувати для встановлення змісту узагальнюючого поняття відкритого переліку у тексті іншої статті Особливої частини КК України.

Проаналізовано розуміння такого наскрізного відкритого переліку, яке закінчується узагальнюючим терміном «інші тяжкі наслідки», у результаті чого запропоновано його тлумачення. Окрім того, визначено розуміння понять «загибель людей», «отруєння», «безплідність», «масове захворювання людей».

У підрозділ 4.4 «Оцінні кримінально-правові поняття та особливості їх герменевтики» запропоновано їхнє авторське розуміння. Особливостями правоінтерпретаційної конкретизації кримінально-правових оцінних понять є, зокрема, такі: конкретизуючі положення, які виробляються правозастосувачем, мають значення лише для конкретної ситуації; встановлення нормативного змісту оцінних понять є обов'язком правозастосувача, а тому прийняте рішення має бути належно мотивоване у відповідному процесуальному документі; необхідність динамічного розуміння змісту оцінних понять; урахування правоположень для з'ясування їх змісту; наукове підґрунтя правоінтерпретаційної конкретизації; зміст оцінних понять повинен розумітися крізь призму інших формально визначених ознак складів злочинів.

Проаналізовано зміст таких оцінних кримінально-правових понять, як «виправданий ризик», «чужа дитина», «тривалий час», «член сім'ї», «істотна шкода» і «тяжкі наслідки» в складах злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, «тривалий час», «злісність», «дані оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, які ганьблять людину, принижують її честь і гідність».

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, яка виявилася у системному дослідженні герменевтики кримінального закону України, в результаті чого було обґрунтовано концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права. Автором узагальнено основні висновки здійсненого дослідження.

Актуальність теми, визначена у вступі, повністю підтвердилася в ході виконання дисертаційного дослідження. Вивчення значної кількості

наукової літератури як з кримінального права, так і з інших суспільних наук, а також міжнародних документів, національного законодавства України, вироків у конкретних кримінальних провадженнях надали можливість зробити висновок про те, що більшість проблем нормотворчості у галузі кримінального права України, а також кримінально-правового правозастосування зумовлені значною мірою тим, що правила формулювання кримінально-правових приписів і методи їх розуміння та тлумачення невідомі або маловідомі суб'єктам реалізації відповідних норм.

У теорії кримінального права не вдалося виробити цілісної системи знань про герменевтику кримінального закону України. Окрім того, різні аспекти буття кримінального права України розглядаються науковцями відірвано один від одного, не визначається залежність між нормотворчою технікою у галузі кримінального права, яка покликана сприяти досягненню змістовної еквівалентності тексту кримінального закону України та його розумінням і тлумаченням. Не приділяється належної уваги проблемі експертології тексту цього закону, а також значенню правової та антикорупційної експертизи у процесі герменевтики. Розроблення концепції герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права України сприятиме виробленню єдиних підходів щодо розуміння і тлумачення кримінально-правових норм.

Ураховуючи необхідність комплексного підходу до вивчення проблеми герменевтики кримінального закону України, у дисертації було використано широкий спектр методів наукового дослідження, зокрема діалектичний, догматичний, системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий, історико-правовий, а також загальнонаукові прийоми і способи пізнання: аналіз та синтез, індукція і дедукція, моделювання, порівняння тощо. Така методологічна основа надала можливість критично поглянути на цю проблему та сформулювати відповідні висновки у наукових статтях, монографіях, апробувати їх на наукових і науково-практичних конференціях, що проводилися як в Україні, так і за її межами. У результаті цього сформульовано нові наукові положення та науково обґрунтовано результати, що розв'язують таку важливу наукову проблему у галузі кримінального права, як герменевтика кримінального закону України.

При виконанні роботи було поставлено загальну мету: розробити концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права. На її виконання сформульовано оригінальні наукові положення, удосконалені та набули подальшого розвитку висновки й пропозиції науки кримінального права. Насамперед розроблено концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права, в межах якої виокремлено такі складові, як нормотворча техніка у галузі

кримінального права, текст кримінального закону України як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту. Зроблено висновок про те, що герменевтика кримінального закону України є самостійним напрямом наукових досліджень у межах кримінального права України, що ґрунтується на особливостях предмета та методу правового регулювання цієї галузі права.

У роботі визначено особливості розуміння і тлумачення як елементів герменевтики кримінального закону України. Зроблено висновок про їх послідовне застосування у процесі герменевтики, що є проявом принципу герменевтичного кола. Водночас тлумачення відрізняється від інтерпретації. Так, інтерпретація завжди пов'язана з пошуком нормативного змісту кримінального закону України крізь призму власного «Я», з урахуванням попередніх знань суб'єкта («горизонте розуміння»). Інтерпретація є невід'ємною складовою тлумачення, яке вже виражене назовні та передбачає роз'яснення нормативного змісту кримінального закону України для інших суб'єктів. Розуміння як елемент герменевтики кримінального закону України – це завжди внутрішня діяльність особи, спрямована на осмислення нормативного змісту тексту цього закону на основі її попередніх знань, а також результат такої діяльності, що полягає у власне розумінні або нерозумінні нормативного змісту кримінального закону України.

Аналіз значення нормотворчої техніки, її окремих засобів і прийомів (юридичних конструкцій, законодавчих дефініцій, приміток) для герменевтики кримінального закону України показав, що законодавцю так і не вдалося створити якісний кримінальний закон. У більшості сформульованих статей не дотримано правила, не використано належні засоби та прийоми нормотворчої техніки, що породжує значні труднощі у процесі розуміння і тлумачення кримінального закону України. У цій роботі було запропоновано правила формулювання кримінально-правових приписів, які можуть вплинути на покращення якості кримінального закону України, а також запропоновано зміни до КК України у вигляді розробленого законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення нормотворчої техніки», який було направлено до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

Виконуючи таке завдання, як встановлення значення формування кримінально-правових понять для герменевтики кримінального закону України, а також визначення принципів утворення його поняттєвого апарату, у роботі було визначено залежність між розумінням і тлумаченням тексту кримінального закону України та побудовою моделі його поняттєвого апарату. Нарощення цього поняттєвого апарату у процесі поточної нормотворчої діяльності у більшості випадків призводить до виникнення правових колізій, зумовлює заплутаність і недосконалість

законодавчих формулювань. Відтак, встановлення виду логічних операцій, за допомогою яких утворюється кримінально-правове поняття, принципів моделювання поняттєвого апарату КК України може суттєво вплинути на покращення якості кримінального закону України. Водночас виявити «змістовну енергетику» понять – це завдання герменевтичного аналізу тексту кримінального закону України.

З'ясовуючи поняття тексту кримінального закону України, а також його текстологічні особливості під час здійснення дисертаційного дослідження, було встановлено, що будь-яка людська діяльність та її результат можуть бути розглянуті з точки зору герменевтики. У галузі кримінального права України як найбільш репресивній з-поміж інших галузей права особливо важливим є герменевтичний аналіз тексту кримінального закону України, який являє собою зовнішню форму об'єктивації нормативного змісту кримінально-правової норми. Текст кримінального закону України має часові та просторові характеристики, що виявляється у таких текстологічних особливостях, як темпоральність і локальність.

Під час виконання цього дослідження зроблено висновок щодо необхідності об'єктивації тексту кримінального закону України у такий спосіб, щоб у результаті його перетворення (зокрема, під час герменевтики) максимально зберігався нормативний зміст кримінально-правового припису. Тому текст цього закону повинен бути змістовно еквівалентним, тобто в ідеалі має досягатися рівнозначність між цим текстом і його нормативним змістом, а також між інтерпретацією та нормативним змістом кримінального закону України. Змістова еквівалентність може бути порушена у випадку наявності латентності або інформаційної надмірності тексту кримінального закону України, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер.

Визначаючи особливості герменевтики переліків (вичерпних і відкритих) тексту кримінального закону України, у дисертації зроблено висновок, що їх використання у цьому законі свідчить про казуїстичний прийом формулювання кримінально-правових приписів. Кожен із них має свої особливості герменевтики. Зокрема, тлумачення відкритих переліків ґрунтується на таких основних правилах, як урахування значення конкретизуючих ознак на визначення змісту узагальнюючого поняття і, навпаки, змісту узагальнюючого поняття для встановлення значення конкретизуючих ознак.

Виконуючи таке завдання, як виявлення особливостей герменевтики оцінних кримінально-правових понять, було зроблено висновок, що вони є невід'ємним атрибутом тексту кримінального закону України. Їх зміст зазвичай визначається по-різному. У процесі неодноразового застосування оцінного поняття виробляється його стандарт (зразок, еталон). Використання у тексті кримінального закону України оцінних кримінально-правових понять має низку переваг над формалізованими. Вони надають можливість максимально лаконічно, компактно та найбільш

повно описати ту сукупність явищ, предметів, які охоплюються обсягом оцінного поняття; допомагають запобігти законодавчій інфляції в Україні.

Формулюванню нових наукових положень і науково обґрунтованих результатів сприяли й додатки дисертаційного дослідження. Зокрема, у них міститься інформація про набрання чинності вторинними кримінальними законами України, примітки статей КК України, ознаки тих складів злочинів, які сформульовані у статтях цього Кодексу у спосіб відкритих переліків, інші тяжкі наслідки як ознаку складів злочинів, оцінні кримінально-правові поняття, обов'язкове казуальне тлумачення кримінального закону Верховним Судом України на підставі п. 1 ч. 1 ст. 445 КК України. У додатках дисертаційного дослідження також вміщено розроблений законопроект, яким запропоновано низку змін до КК України, КПК України, ПК України та до інших законів, спрямованих на покращення нормотворчої техніки в галузі кримінального права.

Комплексне дослідження герменевтики кримінального закону України підтвердило перспективність цього напряму наукових пошуків у галузі кримінального права України. Результати дисертаційного дослідження можуть бути розвинуті у подальших наукових розвідках з проблем правової та антикорупційної експертизи кримінального закону України, значення нормотворчої техніки, її засобів, прийомів і правил для тлумачення кримінального закону України, використання логічних операцій для утворення кримінально-правових понять, особливостей герменевтики оцінних кримінально-правових понять, конструювання кримінально-правових норм тощо.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія:

Загиней З.А. Кримінально-правова герменевтика : монографія / З.А. Загиней. – К. : Видавничий дім «АртЕк», 2015. – 380 с.

Рецензії:

Кваша О. О. Новий науковий підхід до проблеми тлумачення кримінального закону України (рецензія на монографію Зої Аполлінаріївни Загиней «Кримінально-правова герменевтика». – К. : Видавничий дім «АртЕк», 2015. – 318 с.) / О.О. Кваша // Історико-правовий часопис. – 2015. – № 2 (6). – С. 217–220.

Глави і розділи в колективних монографіях:

1. Тростюк З.А. Тлумачення понять у Кримінальному кодексі України в умовах трансформації суспільних відносин / З.А. Тростюк // Державно-правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин : монографія / за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. – К. : Юрид. думка, 2009. – С. 465–484.

2. Тростюк З.А. Принципи формування та моделювання понятійного апарата Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Правотворення в Україні: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : монографія / за заг. ред. Ю.Л. Бошицького. – К. : Європейський ун-т, 2010. – С. 529–544.

Статті, що опубліковані у наукових фахових виданнях:

1. Тростюк З.А. Про «термінологічну главу» понятійного апарату Особливої частини Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Вісн. Львівського ін-ту внутр. справ. – 2000. – № 1. – С. 268–272.

2. Тростюк З.А. Дефініції у понятійному апараті Особливої частини Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Проблеми пенітенціарної теорії і практики (Щоріч. бюл. Київського ін-ту внутр. справ). – 2002. – С. 111–118.

3. Тростюк З.А. Юридична природа та перспективи використання приміток у Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // Часопис Київ. ун-ту права. – 2009. – № 2. – С. 302–307.

4. Тростюк З.А. Істотна шкода як ознака складу службової недбалості / З.А. Тростюк, А.В. Соколов // Прокуратура України. – 2009. – № 1. – С. 75–82.

5. Тростюк З.А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочині в Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // Часопис Київського ун-ту права. – 2010. – № 2. – С. 302–307.

6. Тростюк З.А. Злочини проти правосуддя, що вчиняються працівниками правоохоронних органів під час провадження досудового розслідування: окремі проблеми нормотворчої техніки / З.А. Тростюк, І.М. Бокоч // Часопис Київського ун-ту права. – 2011. – № 4. – С. 314–317.

7. Тростюк З.А. Житло як предмет злочину, передбаченого ст. 162 КК «Порушення недоторканності житла або іншого володіння особи» / З.А. Тростюк, І.І. Присяжнюк // Публічне право. – 2012. – № 1 (5). – С. 99–107.

8. Тростюк З.А. Окремі проблеми нормотворчої техніки спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності у статтях Особливої частини Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Часопис Київського ун-ту права. – 2012. – № 3. – С. 311–315.

9. Тростюк З.А. Особливості конструювання законодавчих дефініцій кримінально-правових понять як засобу офіційного тлумачення (на прикладі розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг») / З.А. Тростюк (Загиней) // Часопис Київського ун-ту права. – 2013. – № 2. – С. 300–304.

10. Загиней З.А. Окремі недоліки нормотворчої техніки розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини у сфері

службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та їх вплив на тлумачення кримінально-правових норм / З.А. Загиней // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2013. – № 4 (32). – С. 39–43.

11. Загиней З.А. Правова експертиза як засіб виявлення недоліків тексту кримінального закону України: загальнотеоретичний аспект / З.А. Загиней // Часопис Київського ун-ту права. – 2013. – № 4. – С. 270–273.

12. Загиней З.А. Види кримінально-правових конструкцій: до постановки проблеми / З.А. Загиней // Часопис Київ. ун-ту права НАН України. – 2014. – № 1. – С. 283–287.

13. Загиней З.А. Лексичні особливості законодавчих конструкцій (на прикладі тексту розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України) / З.А. Загиней // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2014. – № 3 (36). – С. 71–77.

14. Загиней З. А. Аналіз кримінально-правових понять та його вплив на тлумачення і правозастосування / З.А. Загиней, М.В. Рябенко // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2014. – № 5 (38). – С. 82–88.

15. Загиней З.А. Строки давності за вчинення кримінальних корупційних правопорушень: постановка проблеми [Електронний ресурс] / З.А. Загиней // Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України. – 2014. – № 2. – С. 44–51. – Режим доступу : <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/2-2014/zaginej.pdf> – Заголовок з екрана.

16. Загиней З.А. Примітки статей як частина тексту Кримінального кодексу України / З.А. Загиней // Наук. вісн Ужгород. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 27. – Т. 3. – С. 37–40. – (Серія: Право).

17. Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону: філософські передумови дослідження / З.А. Загиней // Держава і право. – 2014. – Вип. 64. – С. 318–324.

18. Загиней З.А. Медичний працівник як спеціальний суб'єкт пасивного підкупу / З.А. Загиней // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2015. – № 1 (39). – С. 67–71.

19. Загиней З.А. Елементи герменевтики кримінального закону України [Електронний ресурс] / З.А. Загиней // Наук. часопис Нац. акад. прокуратури України. – 2015. – № 1. – С. 84–92. – Режим доступу : <http://www.chasopysnaru.gov.ua/chasopys/ua/pdf/5-2015/zaginej.pdf> – Заголовок з екрана.

20. Загиней З.А. Тлумачення кваліфікованого складу злочину у статті 365 Кримінального кодексу України / З.А. Загиней // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2015. – № 2. – С. 59–66.

21. Загиней З.А. Сумнівна чинність статті 366-1 «Декларування недостовірної інформації» Кримінального кодексу України / З.А. Загиней // Вісн. прокуратури. – 2015. – № 7. – С. 48–57.

Публікації в іноземних виданнях:

1. Тростюк З.А. О некоторых аспектах лингвистического толкования уголовно-правовых норм (на примере УК Украины) / З.А. Тростюк // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. – 2010. – № 2 (2). – С. 161–163. – (Серия «Юридические науки»).

2. Тростюк З.А. Представители иностранных государств, международных парламентских институтов как должностные лица по уголовному праву Украины: проблемы толкования / З.А. Тростюк (Загине́й) // Проблемы укрепления законности и правопорядка: наука, практика, тенденции : сб. науч. тр. / Науч.-практ. центр проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Беларусь. – Минск : БГУФК, 2013. – Вып. 6. – С. 347–354.

3. Загине́й З.А. Уголовно-правовые предписания Особенной части Уголовного кодекса Украины: особенности композиционно-графического оформления / З.А. Загине́й // Вектор науки Тольяттинского гос. ун-та. – 2014. – № 2 (17). – С. 46–49. – (Серия «Юридические науки»).

4. Загине́й З.А. Перечни в диспозициях статей Особенной части Уголовного кодекса Украины / З.А. Загине́й // Юридические науки и образование. – 2014. – № 40. – С. 80–99.

5. Загине́й З.А. Текст Уголовного кодекса Украины как предмет герменевтического анализа (на примере текста раздела XVII Особенной части «Преступления в сфере служебной деятельности и профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг») / З.А. Загине́й // Юридические науки и образование. – 2014. – № 41. – С. 116–139.

6. Загине́й З.А. Изменение юридических формулировок и уголовно-правовая квалификация / З.А. Загине́й // *Leges si Viata*. – 2015. – № 4. – С. 28–31.

Праці апробаційного характеру:

1. Тростюк З.А. Про необхідність тлумачення поняття «шантаж» у Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ІХ Регіональн. наук.-практ. конф. Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 13–14 лютого 2003 р.). – Львів, 2003. – С. 463–464.

2. Тростюк З.А. Використання зображально-виражальних засобів мови у контексті вимоги офіційного характеру Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Право і лінгвістика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь–Ялта, 18–21 вересня 2003 р.) : у 2 ч. – Сімферополь : Доля, 2003. – Ч. 1. – С. 120–125.

3. Тростюк З.А. Проблеми тлумачення окремих кримінально-правових понять у коментарях КК / З.А. Тростюк // Проблеми

коментування кримінального закону : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2–3 квіт. 2004 р.). – Львів : Львів. юрид. ін-т МВС України, 2004. – С. 253–262.

4. Тростюк З.А. До проблеми тлумачення поняття «адміністрація виправної установи» у статтях 391 та 392 Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 13–15 квітня 2007 р.) : у 2 ч. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – С. 170–174.

5. Тростюк З.А. Про окремі лінгвістичні правила тлумачення Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : матеріали ІХ Міжнар. наук. конф. (м. Косів Івано-Франківської області, 27 січня – 31 січня 2008 року). – К., 2008. – Випуск дев'ятий. – С. 66–69.

6. Тростюк З.А. До проблеми негативного прояву латентності тексту Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві : тези і реферати доповідей, тези повідомлень Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 12–13 вересня 2008 р.). – Львів, 2008. – С. 165–172.

7. Тростюк З.А. Про окремі вади законодавчої регламентації кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак за Кримінальним кодексом України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності : матеріали Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 11–12 вересня 2009 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – С. 219–224.

8. Тростюк З.А. Види доктринального тлумачення кримінально-правових норм / З.А. Тростюк // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 січня – 1 лютого 2010 р.). – К. : Вид-во Європейського університету, 2010. – С. 571–573.

9. Тростюк З.А. Врахування правил законодавчої техніки при внесенні змін та доповнень у Кримінальний кодекс України / З.А. Тростюк // Правова політика Української держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 р.) : у 2 т. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. . – Т. 1. – С. 170–173.

10. Тростюк З.А. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти власності»: окремі вади тлумачення / З.А. Тростюк // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні : збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Алушта, 29 квітня – 1 травня 2010 р.). – К., 2010. – С. 33–36.

11. Тростюк З.А. Лингвистические основы определения момента окончания преступлений по Уголовному кодексу Украины / З.А. Тростюк // Научные основы уголовного права и процессы глобализации : материалы V Российского конгресса уголовного права (г. Москва, 27–28 мая 2010 г.). – М. : Проспект, 2010. – С. 416–419.

12. Тростюк З. А. Понятийный аппарат санкций статей (частей статей) Особенной части Уголовного кодекса Украины: отдельные проблемы / З.А. Тростюк // Преступление и наказание: теоретическое моделирование, законодательное закрепление, правоприменительная практика : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Самара, 25–27 июня 2010 г.) : в 3 т. – Самара : Самарский юридический институт ФСИН России, 2010. – Т. 1 : Преступление: социально-правовая девиация и явление культуры.– С. 331–335.

13. Тростюк З.А. Концептуальні засади побудови «термінологічного» (або «поняттєвого» розділу) у Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // Актуальні проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України : матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (м. Київ, 29 вересня 2010 р.). – Х. : Права людини, 2011. – С. 20–27.

14. Тростюк З.А. Окремі проблеми вдосконалення та уніфікації термінології Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку : збірник матеріалів XII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 січня – 1 лютого 2011 р.). – К., 2011. – С. 48–52.

15. Тростюк З.А. Окремі проблеми співвідношення приміток та диспозицій статей Особливої частини Кримінального кодексу України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 23–24 вересня 2011 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 415–418.

16. Тростюк З.А. Відкриті переліки у диспозиціях статей Особливої частини Кримінального кодексу України: поняття та види / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 21–22 вересня 2012 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 415–418.

17. Тростюк З.А. Открытые перечни в диспозициях статей Особенной части Уголовного кодекса Украины / З.А. Тростюк // Правонарушение и юридическая ответственность» : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Тольятти, 13–14 ноября 2012 г.). – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2012. – С. 384–390.

18. Тростюк З.А. Отдельные композиционные особенности диспозиций статей Особенной части Уголовного кодекса Украины /

З.А. Тростюк // Современное состояние и проблемы уголовного и уголовно-процессуального права, юридической психологии. Секция «Уголовное право» : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Волгоград, 13–14 декабря 2012 г.). – Волгоград, 2012. – С. 358–363.

19. Загине́й З.А. Законодавчі дефініції кримінально-правових понять як засіб офіційного тлумачення / З.А. Загине́й // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 жовтня 2013 року). – Х. : Право. – С. 203–205.

20. Загине́й З. Композиційна структура тексту розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» / З. Загине́й // Протидія злочинності: теорія та практика : зб. матеріалів V Міжвузів. наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 18 жовтня 2013 р.). – К., 2013. – С. 264–271.

21. Загине́й З.А. Тлумачення поняття «особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг», за допомогою «герменевтичного кола» / З.А. Загине́й // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 квітня 2014 р.). – Х. : Золота миля, 2014. – С. 42–46.

22. Загине́й З.А. Основні тенденції законодавчої техніки Кримінального кодексу України 2013–2014 років / З.А. Загине́й // Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні : матеріали Міжнар. симпозіуму (м. Львів, 24–25 жовтня 2014 р.). – К., 2014. – С. 60–62.

23. Загине́й З.А. Неправомірна вигода як предмет злочинів за КК: окремі вади законодавчих дефініцій / З.А. Загине́й // Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні : зб. матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 р.). – К. : Нац. академ. прокуратури України, 2014. – С. 20–23.

24. Загине́й З.А. Нормотворча конкретизація оціночних кримінально-правових понять / З.А. Загине́й // Суспільство, правопорядок, злочинність: теоретичні та прикладні проблеми сучасної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 22 травня 2015 р.). – Миколаїв : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2015. – С. 36–39.

25. Загине́й З.А. Змістовно правова еквівалентність тексту кримінального закону України / З.А. Загине́й // Актуальні питання державотворення в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої Дню науки юридичного факультету (м. Київ, 22 травня 2015 р.). – К., 2015. – С. 382–383.

26. Загине́й З.А. Виправданий ризик (ст. 42 КК): до проблеми розуміння / З.А. Загине́й // Проблеми науки кримінального права та їх

вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8–9 жовтня 2015 р.). – Х. : Право, 2015. – С. 195–198.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Тростюк З.А. Про окремі загальнолінгвістичні правила тлумачення кримінального закону / З.А. Тростюк // Кримінальне право України. – 2006. – № 7. – С. 3–11.

2. Тростюк З.А. Про окремі суперечності між статтями Кримінального кодексу України та кримінально-виконавчого законодавства України (у контексті тлумачення статей 390–393 КК) / З.А. Тростюк // Кримінальне право України. – 2006. – № 8. – С. 12–20.

3. Тростюк З.А. Коментар до статті 387 Особливої частини Кримінального кодексу України «Розголошення даних досудового слідства або дізнання» / З.А. Тростюк // Кримінальне право України. – 2006. – № 9. – С. 20–30.

4. Тростюк З.А. Актуальні проблеми тлумачення понять у Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // На терені юридичної і філологічної науки : зб. праць, присвяч. 50-річчю від дня народження і 25-річчю науково-педагогічної діяльності проф. Прадіда Ю.Ф. – Сімферополь, Ельніньо, 2006. – С. 74–82.

5. Тростюк З.А. Институты освобождения от уголовной ответственности, наказания и его отбывания: отдельные аспекты нормотворческой техники Уголовного кодекса Украины / З.А. Тростюк // Проблемы освобождения от уголовной ответственности и наказания по законодательству Республики Беларусь, России и Украины: уголовно-правовой и уголовно-процессуальный аспекты : сб. ст. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2012. – С. 133–142.

6. Тростюк З.А. Акт про амністію, акт про помилування, акт терористичний, апарат понятійний КК, арешт, бандитизм, види загальні звільнення від кримінальної відповідальності, види обов'язкові звільнення від кримінальної відповідальності, види покарань, які застосовуються до неповнолітніх, види примусових заходів медичного характеру, звільнення від покарання та його відбування та інші / З.А. Тростюк // Мала енциклопедія кримінального права / [за заг. ред. Ю.Л. Бошицького, З.А. Тростюк]. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – С. 10–17, 20–24, 28–30, 34–35, 39–51, 53–54, 59–61 та інші.

7. Тростюк З.А. Бандитизм, грабіж, диверсія, звільнення від кримінальної відповідальності, обставини, що обтяжують покарання, обставини, що пом'якшують покарання, підроблення службове, примирення винного з потерпілим, рецидив злочинів, розбій, сукупність злочинів / З.А. Тростюк // Великий енциклопедичний юридичний словник / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : ТОВ

«Видавництво «Юридична думка», 2012. – С. 49, 146–147, 188, 316, 568–569, 645, 738, 799–780, 809, 898.

АНОТАЦІЯ

Загиней З.А. Герменевтика кримінального закону України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київ, 2016.

У дисертації здійснено комплексне дослідження герменевтики кримінального закону України, в результаті чого обґрунтовано концепцію герменевтики кримінального закону України як конкретно-наукового методу у галузі кримінального права України, яка охоплює такі складові, як нормотворча техніка у галузі кримінального права, текст кримінального закону України як предмет герменевтики, його змістовна еквівалентність, розуміння та тлумачення нормативного змісту кримінального закону України, а також експертологія його тексту. Запропоновані авторські визначення таких понять, як герменевтика кримінального закону України, тлумачення та розуміння як її елементів, текст кримінального закону України, нормотворча техніка у галузі кримінального права тощо. Окрім того, визначено зміст таких, зокрема, наскрізних кримінально-правових понять, як шантаж, примушування, підкуп, транспортні засоби, попередня змова групи осіб. Запропоновано правила герменевтики кримінального закону України. Показано взаємозв'язок між герменевтикою, нормотворчою технікою та експертологією кримінального закону України. В роботі обґрунтовано пропозиції з удосконалення КК України і практики його застосування.

Ключові слова: кримінальний закон України, герменевтика, тлумачення, розуміння, поняттєвий апарат, текст кримінального закону України, темпоральність, локальність, нормотворча техніка, кримінально-правова конструкція, законодавча дефініція кримінально-правового поняття, примітка статті КК України, оцінке кримінально-правове поняття, змістовна еквівалентність.

АННОТАЦИЯ

Загиней З.А. Герменевтика уголовного закона Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Институт государства и права имени В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2016.

В диссертации осуществлено комплексное исследование герменевтики уголовного закона Украины, в результате чего было обосновано концепцию герменевтики уголовного закона Украины как конкретно-научного метода в отрасли уголовного права, охватывающую такие составляющие, как нормотворческая техника в области уголовного права, текст уголовного закона Украины как предмет герменевтики, его содержательная эквивалентность, понимание и толкование нормативного содержания уголовного закона Украины, а также экспертология его текста.

Герменевтика уголовного закона Украины рассматривается как система ее элементов (понимание и толкование), имеющая целью установление нормативного содержания уголовного закона Украины, объектом которой является текст и контекст, а предметом – текст уголовного закона Украины. Герменевтика осуществляется на основании определенных принципов, то есть фундаментальных, императивных, стабильных, ориентирующих научно обоснованных положений, образующих систему и имеющих гносеологический характер, обеспечивая понимание и толкование уголовного закона Украины, которыми предложено признавать законность, субъективно-объективный характер, контекстную интерпретацию и герменевтический круг.

Нормотворческая техника имеет важное значение для герменевтики уголовного закона Украины. В частности, с помощью ее средств, приемов и правил законодатель передает нормативную информацию адресату, а герменевтика призвана способствовать установлению содержания уголовно-правового предписания; создание проекта уголовного закона Украины невозможно без интерпретационной деятельности соответствующих субъектов; герменевтика уголовного закона Украины может иметь место на этапе нормопроектирования, в частности во время проведения правовых экспертиз уголовных законов Украины. Элементы нормотворческой техники (средства, приемы и правила) используются на двух уровнях: для объективации нормативного содержания уголовно-правовой нормы, а также для технического оформления текста уголовного закона Украины. Проанализировано значение отдельных средств нормотворческой техники для герменевтики уголовного закона Украины (юридических конструкций, законодательных дефиниций, примечаний). Предложены правила герменевтики в каждом из вышеперечисленных случаев.

В работе автор приводит аргументы в пользу того, что формирование понятийного аппарата уголовного закона Украины подчинено определенным принципам (целостности, структурности, иерархичности, взаимодействия с микро- и макросредой), а также осуществляется с использованием различных логических операций, основными из которых являются анализ, обобщение и ограничение. Автор устанавливает связь между этими логическими операциями для образования уголовно-правовых понятий и герменевтикой уголовного

закона Украины, а также решением вопроса об обратном действии этого закона.

Текст уголовного закона Украины рассматривается как предмет герменевтики, под которым понимается официальный письменный документ, фиксирующий в знаковой форме нормативное содержание уголовно-правового предписания, состоящий из статей, разделов, частей, объединенных общим предметом и методом правового регулирования, а также лингвистическими и логическими связями. В диссертации проанализированы такие основные категории текста уголовного закона Украины, как темпоральность и локальность.

Распространенным средством нормотворческой техники в тексте уголовного закона Украины являются перечни (исчерпывающие и открытые). Отличие между ними заключается в том, что в первом случае законодатель указывает полный перечень единиц, а во втором – неполный перечень, включающихся в содержание понятия. Каждый из видов перечней имеет свои особенности герменевтики. В частности, герменевтика открытых перечней основывается на таких основных правилах, как учет значение конкретизирующих признаков для определения содержания обобщающего понятия и, наоборот, содержания обобщающего понятия для определения значения конкретизирующих признаков.

Оценочные уголовно-правовые понятия являются неотъемлемым атрибутом текста уголовного закона Украины. Их содержание обычно определяется по-разному. В процессе неоднократного применения оценочного понятия создается его стандарт (образец, эталон). Проанализированы правила толкования оценочных уголовно-правовых понятий.

Предложенные авторские определения таких общих понятий, как герменевтика уголовного закона Украины, толкование и понимание как ее элементов, текста уголовного закона Украины, нормотворческой техники в области уголовного права, содержательной эквивалентности, латентности и информационной избыточности текста уголовного закона Украины, открытых перечней, законодательных дефиниций, примечаний статей и тому подобное. Кроме того, определено содержание таких сквозных уголовно-правовых понятий, как шантаж, принуждение, подкуп, транспортные средства, предварительный сговор группы лиц и других.

В работе обоснованы предложения по совершенствованию УК Украины и практики его применения.

Ключевые слова: уголовный закон Украины, герменевтика, толкование, понимание, понятийный аппарат, текст уголовного закона Украины, темпоральность, локальность, нормотворческая техника, уголовно-правовая конструкция, законодательная дефиниция, примечание статьи УК Украины, оценочное уголовно-правовое понятие, содержательная эквивалентность.

SUMMARY

Zaginey Z.A. Hermeneutics of the criminal law of Ukraine. – *The original manuscript.*

Thesis for the degree of Doctor of Law, specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Penitentiary Law. – Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2016.

In the dissertation implement complex research of hermeneutics of the criminal law of Ukraine, as a result conception “hermeneutics of the criminal law of Ukraine” as particular-scientific method of understanding the text in the branch of criminal law was explained, which includes such components, as rule-making technique in the branch of criminal law, text of the criminal law of Ukraine, as a subject of hermeneutics, its substantial equivalence, understanding and interpretation of the normative content of the criminal law of Ukraine and expertology of the text.

The author proposes own definitions, such as hermeneutics of the criminal law of Ukraine, construction and understanding of its elements, the text of the criminal law of Ukraine, rule-making technique in the branch of the criminal law etc. In addition, author defines such criminal and legal notions, as blackmail, coercion, bribery, vehicles, a conspiracy, and others. The author proposes the rules of the hermeneutics of the criminal law of Ukraine. Also author presents interconnection between hermeneutics, rule-making technique and expertology of the criminal law of Ukraine. Suggestions for the improvement of the criminal law of Ukraine were done in the dissertation.

Key words: criminal law of Ukraine, hermeneutics, construction, understanding, conceptual apparatus, the text of the criminal law of Ukraine, the temporality, text locality, rule-making technique, criminal and legal structure, legislative definition, note the article of the criminal Code of Ukraine, the evaluative criminal and legal concept, substantial equivalence.

Гарнітура Таймс. Формат 60x84/16.
Наклад 100. Папір офсетний. Ум.-др. арк. 1,9.
Підписано до друку 15.04.2016. Замовлення 270.

Надруковано в «МП Леся».
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серія ДК № 892 від 08.04.2002.

«МП Леся»
03148, Київ, а/с 115.
Тел./факс: (066) 60-50-199, (068) 126-49-26
E-mail: lesya3000@ukr.net